

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Sæmfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

M. O. Ræder: Da Dybbøl var faldet.

J. Raben: Restaurering af Oldtidsmindesmærker i Sønderkoven
paa Als.

Cl. Eskildsen: Martin N. Hansen.

Aktieselskabet

N. Raackmann - Papirvarefabrik

HORSENS

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

benytter man

Sønderjylland

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG RAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*Graasten
Teglværk*

GRAASTEN

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Nordisk

Trikotagefabrik

Haderslev

Midtjyllands Ægekspert

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 185

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler

Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Aktieselskabet
Motorfabriken „Frederikshavn“

Til alle Festligheder

PREMIER IS

Esbjerg

Reserveret
„B“

Støt dansk Industri

Vilh. Jensen
v/ W. Rahn-Jensen
Ingeniør M. af I.
Muremester . Cementstøber
Tagsten . Mursten . Rør
Brande . Telf. 153

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLE RVÆRK
Nykøbing Mors

Morsø Textilfabrik A/S
Telefon 575 (2 Linier)
Nykøbing Mors

NAKSKOV
SKIBSVÆRFT
NAKSKOV DANMARK

N. P. Hansen & Co.
Spedition — Kontrol
og Pakhusforretning
Odense

Bornholms Maskinfabrik, Rønne
Jernstøberi, Mas infabrik, Bygningsstøbegods

Carl M. Cohr's
Sølvvarefabriker
Aktieselskab
Fredericia

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

HANS KNUDSEN

JERN- & STAALFORRETNING A/S

Sønderborg

Telf. 2040 (5 Lin)

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

DA DYBBØL VAR FALDET

Ved M. O. RÆDER

Da Dybbøl i 1864 blev belejret, var det en Hovedbetingelse for at kunne holde Stillingen, at Færdslen til og fra Dybbøl, over Als Sund, ikke alene blev opretholdt, men endogsaa ordnet paa en saadan Maade, at den, selv under kritiske Situationer, ikke gik i Knude.

Man havde før i Tiden regnet med, at Strømmen i Als Sund var saa stærk, at en Flydebro ikke kunde holde — en fast Bro kunde der, paa Grund af den store Vanddybde, ikke være Tale om, saa forholdsvis lidet Datidens tekniske Hjælpemidler var udviklet.

Da imidlertid Militæret i Maj 1848 havde slaaet en Skibsbro over Sundet, og den uanfægtet havde ligget der i Krigsaarene, tog man Mod til sig og byggede i 1856 en Pontonbro, Kong Frederik den Syvendes Bro, der først i 1930 blev afløst af den nuværende faste, Kong Christian den Tiendes Bro, paa det daværende Tidspunkt den største Brospænding i Danmark.

Umiddelbart før Krigens Udbrud den 1. Februar 1864 blev der, samtidigt med at der blev sat lidt mere Fart i Skansearbejderne, bygget en anden Flydebro over Sundet, ca. 130 Meter Nord for den permanente.

Som en 2den Forsvarslinje, der dækkede Broerne, var der to Brohoveder, Skanser, der stod fra 1848. Den ene af disse Skanser findes endnu, om end i en Skikkelse, der efter Krigen er ændret noget af Prøjserne.

Efter at 1ste Forsvarsstilling, Skanserne paa selve Dybbøl Bjerg, var gaaet tabt den 18. April, trak Resterne af Skansebesætningen og af den oprevne Reserve, 8. Brigade, sig tilbage og ind i Brohovedskanserne.

Om Dybbølkampens sidste Afsnit, Striden om Brohovederne, skriver Generalstabens Værk af 1942 følgende:

»Den stærke Ild fra Brohovederne og Als hindrede Fjenden i at komme væsentligt længere frem end til Linjen Sney-Aabenraavej og foran Slugten ved Brunshoved; kun en mindre Styrke foretog et Angreb mod Løbegraven Nord for nordre Brohoved, men afvist paa udmærket Maade af 3. Regiments 5. Kompagni.

Da Brohovederne nu havde opfyldt deres Bestemmelse: at sikre de foran værende Troppers Tilbagegang til Als, og en fortsat Kamp om dem var formaalsløs, befalede Overkommandoen Kl. 12,45 deres Rømning. Brokompagniet, der trods den stærke Beskydning arbejdede støt og hurtigt, afbrød først den nordre Bro, og Færgerne blev ført over paa Alssiden eller ødelagt. Besætningen fra Brohovederne gik tilbage over den søndre Bro, som Kl. 2 Eftm., da alle var komne over, blev afbrudt ved Udsvingning af Broledet. — Kort efter rykkede det preussiske Fodfolk ind i de forladte Stillinger.

Skydningen fortsattes fra begge Sider endnu i nogen Tid, døde efterhaanden hen og ophørte helt ved Mørkets Frembrud.«

Denne korte og knappe, strengt historiske Beretning, er paa udmærket Maade suppleret af General Holbølls Skildring af de samme Begivenheder. I »En Brigadeadjutants Erindringer« skriver Generalen:

»Der udviklede sig en heftig Artillerikamp mellem vore Kanoner i Brohovederne og paa Als og Fjendens Belejningsbatterier samt de Feltbatterier, han havde placeret ved Dybbøl Mølle. Under denne Kamp, der varede i flere Timer, blev Brohovederne, Broerne og Sønderborg overdænget med en voldsom Granatild. Det fjendtlige Fodfolk kunde ikke komme længere frem, da det blev stærkt beskudt af vore Kanoner. Kun en enkelt Afdeling søgte at nærme sig Løbegravnen paa højre Fløj, men blev kastet tilbage med store Tab af de Kompagnier af 3. Regiment, der her havde Stilling, og som med stor Ro og Koldblodighed lod Fjenden komme ind paa kort Afstand, og derpaa rettede en levende Ild mod ham samtidigt med, at Afdelingerne paa den anden Side af Als Sund beskød ham i Flanken.

Brohovederne blev beskudt stærkere og stærkere, Antallet af Saarede og Døde blev større og større, og mange af Kanonerne var blevet gjort ubrugelige. Da desuden Brohovederne havde opfyldt deres Bestemmelse, at dække Tilbægetoget for de Afdelinger, der havde kæmpet i Stillingen, blev det besluttet at rømme dem og lade Besætningen efterhaanden gaa over til Als.

Kommandanten i Brohovederne, Oberstløjtnant Dreyer af Ingeniørkorpset, gav Kommandøren for Brokompagniet, Kaptajn Hedemann, Ordre til at afbryde den nordre Bro. Det skete under den heftigste Ild, men desuagtet med udmærket Ro og Orden.«

Efter en Skildring af de enkelte Troppeleds Overgang til Als fortsætter General Holbøll:

»Oberstløjtnant Dreyer lod nu Frederik den VII's Bro afbryde; under den heftigste Beskydning gik han med den udsvingende Bro over til Als.

S. B. W. Dyhr, Sekondløjtnant
i Ingeniørkorpset.

Dyhr førte den 18. April den Tovfærge, som bragte de sidste danske Soldater fra Brohovedet over til Sønderborg. Han var den sidste, der forlod Slesvigs Fastland.

Endeligt blev et Par Færger, der laa udfør det søndre Brohoved, ført over Sundet af 10 Pontonnerer og en Snes Mand af Fodfolket under Kommando af Sekondløjtnant Dyhr af Ingeniørkorpset, der gik over med den sidste Færge. Skønt denne blev meget stærkt beskudt, saa at endog Færgetovet blev skudt over, lykkedes det dog at faa den ført over til Als. Løjtnant Dyhr var saaledes den sidste Officer, der forlod Slesvigs Fastland.

Kort efter saa Løjtnant Dyhr en Menig, der var saaret i den ene Arm, løbe frem og tilbage langs Stranden paa Sundevedsiden. Den Menige søgte ved Tegn at give til Kende, at han meget nødigt vilde falde i Fangenskab. En behjertet Kammerat roede over i en Baad og fik, trods den heftige Ild, den Saarede bragt lykkeligt og vel over til Als.

Ingeniørernes Holdning under Broernes Afbrydning vakte almindelig Beundring. Alle Fjendens Batterier samlede deres Ild paa Brohovederne og Broerne. Det formeligt haglede med Granater. Under alt dette stod Ingeniørerne roligt og støt, hver Mand paa sin Plads uden Spor af Dækning, parat til at udføre de kommende Ordre. Billedet af de mørke, alvorlige, urokkelige Skikkelser staar præget med uudslættelige Træk i manges Erindring. Hver Gang dette Billede drages frem, fylder det enhver af os med den største Beundring.«

»O«

Kort efter at jeg den 18. April i Aar paa Dybbøl i Radioen havde givet en kort Skildring af Dybbølkampene, modtog jeg fra Fru Anna

Louise Küster, født Dyhr, i Hellerup, følgende Brev, som jeg med Fruens Tilladelse gengiver:

»Da jeg i Aftes i Radioen hørte Deres Foredrag om Dybbøl, fik jeg Lyst til at fortælle Dem om min Fader, Justitsraad Dyhr, Driftsbestyrer og Anlægger af De sydfynske Jernbaner, født 1833 i Nykjøbing Mors og død i Odense 1899. Fader var Ingeniørlojtnant og var med til at bygge Skanserne paa Dybbøl i 1862 og forsvare og udbedre dem. Senere var han Adjutant ved Ingeniørkommandoen.

Min Fader var den sidste danske Officer, der gik over fra Sundeved til Als den 18. April 1864. Generalmajor Holbøll omtaler det i sin: »En Brigadeadjutants Erindringer«, og Holbøll har personlig fortalt mig derom.

Min Fader skriver selv i sine Erindringer bl. a. »— efter at Broerne var afbrudte, gik jeg som den sidste Soldat og Officer paa slesvigsk Grund ombord paa Færgen. Selv huggede jeg den ene Fortøjnings-trosse over, den anden blev kappet af Pontonneren, en Vestjyde, som jeg særligt havde bestemt til at assistere mig. Raskt gik det nu ud i Sundet; paa den første Halvdel laa vi i den døde Vinkel under de bratte Skrænter paa Sundevedsiden, men da vi kom midt ud i Sundet, fik Fjenden Øje paa os. Som en udmærket Skive tog sikkert den lille Klat Folk paa det bare Skibsdæk sig ud; heldigvis skød Fjenden for højt. Vi hørte Kuglerne klaske paa Slotsmuren, og med Undtagelse af et gennemhullet Frakkeskøde skete intet Uheld. Kort før vi naaede Anlægsbroen ved Sønderborg, sprang det ene Færgetov. Den stærke Strøm kastede strax begge Skibe strømret og strammede det andet Tov saa voldsomt, at der var Fare for, at ogsaa dette skulde springe, saa at vi vilde føres ud af Sundet og sandsynligvis skudt i Sænk fra Broager. Her kom den flinke Erik Jensen mig til Hjælp. Ved en Surring fik vi Færgetovet befæstet til Pullerten, Tovet blev hugget over, og i voldsom Fart satte Strømmen os ind mod Dosseringen. Da denne gik fladt ud i Vandet kunde Færgen ikke naa ind til Land, og hele Besætningen med Undtagelse af Erik Jensen, sprang i Vandet og forsvandt.

Efter forsvarligt at have fortojet Færgen gik vi i Land.

30 Aars Dagen for Dybbøls Fald sendte jeg et lille Referat af ovenstaaende Episode til »Vort Forsvar«, og i Slutningen sendte jeg en personlig Hilsen til Erik Jensen, hvis han endnu levede. Han fik min Hilsen og sendte mig nogen Tid efter et Brev:

»Hr. Lieutenant S. Dyhr.

For Deres Hilsen til mig i »Vort Forsvar«, Nr. 348, bringer jeg Dem herved en hjertelig Tak. De vil heraf se, at jeg endnu er i Live, men

*Pontonnér Erik Jensen,
Ingeniørkorpset.*

Den 18. April 1864 førte han sammen med Sekondløjtnant Dyhr Tovfærgen med de sidste danske Soldater fra Brohovedet over til Sønderborg.

har forandret Bopæl. Den 10de Oktober 1878 flyttede jeg her til Helligsø, hvor jeg nu bor og ejer en lille Gaard. En gammel velhavende Morbroder uden Børn — her i Helligsø, var Aarsag til denne Flytning.

Forbjergerbestillingen, som De ved Deres Anbefaling medvirkede til, at jeg fik i Ørum, blev overgivet til min Broder.

Da jeg læste Deres Beretning »Fra 18. April 1864« kom jeg til at tænke paa, at det i Virkeligheden ere historiske Begivenheder:

1. at De var den sidste danske Officer, der udenfor preussisk Fangenskab forlod Slesvigs Fastland,
2. at jeg efter Deres Kommando kappede den sidste danske Forbindelse — Færgetræktouget — mellem Slesvig og Als.

Af alle de nærgaaende Projektiler, der fløj om og imellem os, mindes jeg især en Granat med Brandrør, der sprang lige foran os i Højde med vore Ansigter, i det Øjeblik jeg tog Øksen for at kappe Touget, men Gud ske Lov! alle Stumper røg forbi os.

Ligeledes mindes jeg tydeligt, hvad De sagde, da de andre Pontonere og Infanteristerne havde forladt Færgen, inden den var fortøjet. De sagde da: »Jeg forlader ikke Færgen, før den er fortøjet, om det saa skal gælde mit Liv!« De sagde det højt og tydeligt, jeg kan næsten høre det endnu, naar jeg en Gang imellem tænker paa den 18. 4. 1864.

Helligsø pr. Ydby Station

Thybanen den 5te August 1894.

Ærbødigst

Erik Jensen

Kort Tid efter besøgte Erik Jensen min Fader. Billeder af min Fader og Erik Jensen hænger paa Sønderborg Slot, og Musæumsinspektør Raben lovede, at de maatte blive ophængt ved Siden af hinanden.

Min Moder er født i Sønderborg, hendes Fader var Koffardikapitajn og Senator Matzen. —

Paa Sønderborg Kirkegaard ligger den første faldne norske Frivillige i 1848, Baron Løvenskjold, begravet, og hans Grav blev indtil 1935 passet af en dansk Dame, min Moders Kusine, Frk. Marie Nielsen fra Mølby ved Sønderborg.

Min Faders Billede bliver hver 18. April pyntet med Dybbølmærket.

Med venlig Hilsen

Anna Louise Küster, født Dyhr.«

Generalstaben slutter sit Værk med følgende alvorlige og manende Ord:

»Kampen om Dybbølstillingen var endt. I 10 Uger havde den opholdt den i Tal, Organisation og Bevæbning saa langt overlegne Fjende og udholdt en Belejring, der i de sidste 2-3 Uger fik en meget voldsom og haardnakket Karakter.

Vore Soldaters sejge Udholdenhed, deres Forsvar til det yderste den 18. April, og den Angrebsaand, der gav sig et saa kraftigt Udslag ved 8. Brigade, vil stedse staa som et Vidnesbyrd om det danske Folks Kraft til ikke at give op i Modgangstider, og som et manende Udtryk for dets Vilje til at sætte alt ind i Forsvaret for vort Fædreland.«

Restaurering af Oldtidsmindesmærker i Nørreskoven paa Als

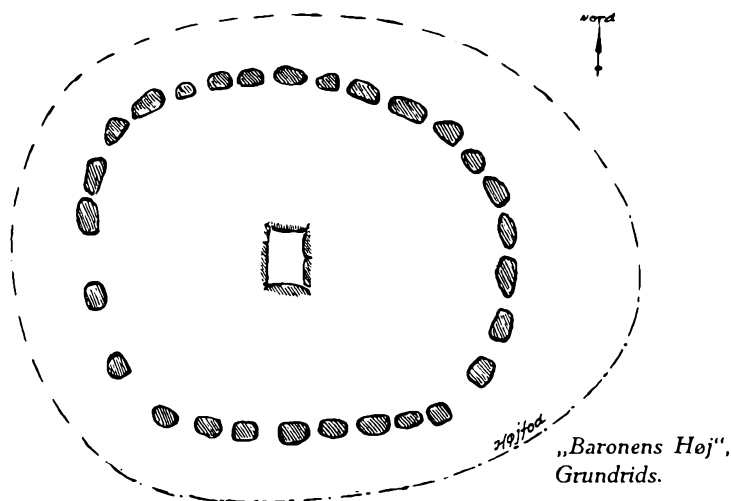
Af J. Raben

I den senere Aarrække har Nationalmuseet sammen med Museet paa Sønderborg Slot foretaget Restaureringer af Oldtidsmindesmærker paa Als og Sundeved. Hidtil er over 50 Mindesmærker sat i Stand. Istandsættelsen bestaar i, at væltede eller af Trærødder forskubbede Randsten bliver rejst og nedfaldne eller afvæltede Dæksten bliver lagt paa Plads.

I Maj 1946 blev der arbejdet i Nørreskoven paa Als, hvor en Langdysse og fire Runddysser blev restaureret.

Den betydeligste af disse Grave er den saakaldte »Baronens Høj«, der ligger ved Skovfogedgaarden Nygaard.

Højen har sit Navn efter Baron Wedell-Wedellsborg, der omkring 1840 var Kongelig Skovrider og boede paa Nygaard. Baron Wedell har omdannet denne Høj til Lysthøj. En Kreds af Lindetræer midt paa Højen har dannet en Slags Lysthus. Ved Plantningen af disse Træer (omkring 1842) menes Kamrets Dæksten at være blevet fjernet. Ved samme Lejlighed er Højen blevet udvidet ved en Opfyldning

mod Nord, og derved er den nordlige Side af Dækstenene blevet tildækket.

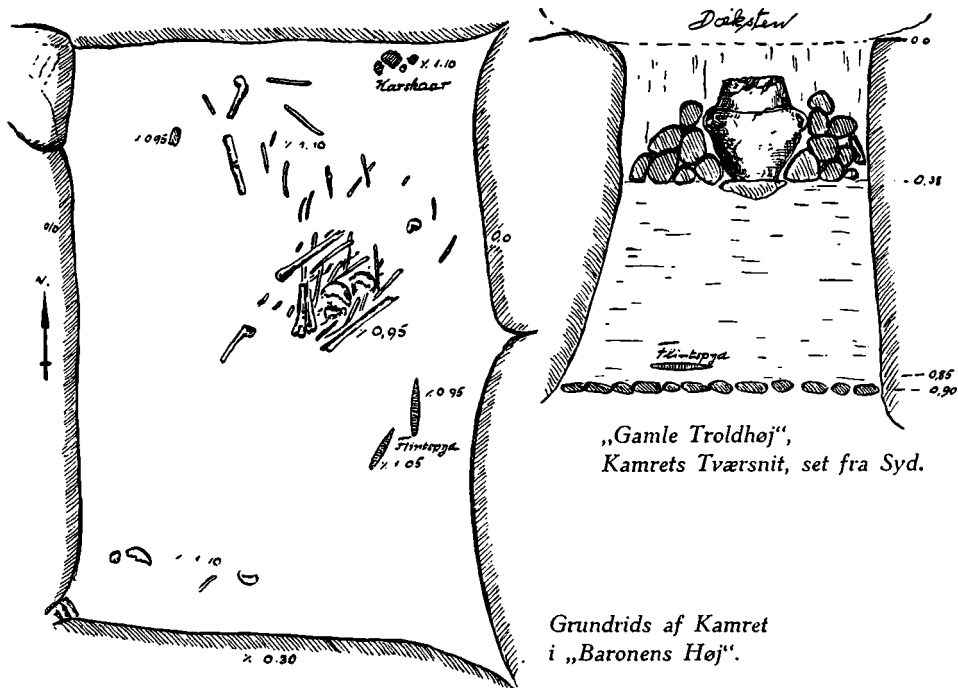
Af de 28, tildels ret store Randsten stod kun 6 paa den oprindelige Plads, alle andre var skredet ud og maatte rejses.

Højen er af oval Form, den maaler Øst—Vest ca. 18 m, indenfor Randstenene 10 m, i Syd-Nord ca. 15 m, og indenfor Randstenene 9 m. Højden er ca. 1,5 m.

Midt i Højen fandtes Kamret, der blev gravet ud. Dets Længderetning er Syd-Nord, med Indgang mod Syd. Den vestre Langside bestaar af en 2 m lang Sten, medens Østsiden dannes af 2 Sten. I Nordenden en Sten, og Sydenden bestaar af en 30 cm lavere Tærskelsten. Kamret maaler i Bunden 2×1 m, det er udgravet i en Dybde af 1,10 m.

I en Dybde af 0,95 m under Bærestenenes Overflade fandtes en Bro-lægning af op til 20 cm store Sten. Paa denne laa en Bunke af sammenrommede Menneskeben, paa samme Brolægning laa et smukt, 20 cm langt Spydblade af Flint. Graven maa være bleven rømmet og Benene lagt til Side for at give Plads til en ny Bisættelse.

Under dette Lag, i en Dybde af 1,10 m, fandtes en anden Brolægning af mindre Sten; paa denne og mellem Stenene laa et Lag af brændt

Grundrids af Kamret
i „Baronens Høj“.

Flint. Paa denne Brolægning fandtes ligeledes en Del Menneskeben i Kamrets Nordende, og paa samme Brolægning, nær Tærskelstenen, laa Stykker af en Pandeskal, en Underkæbe og et enkelt Ben.

I en Dybde af 1,05 m, kun faa cm fra det omtalte Flintspyd, fandtes et andet Spydblade af Flint, 17 cm langt. Desuden fandtes et Brudstykke af et tredje Spydblade.

I Kamrets N-Ø-Hjørne, ind mod Endestenen og paa den nederste Brolægning laa der Skaar af Lerkar, et Par af disse er ornamenteret.

De fundne Knogler er fra mindst tre Lig, ligesom ogsaa de to Brolægnings hidrører fra forskellige Bisættelser.

Under den nederste Brolægning med Flintlag, der ligger paa en urørt Bund, har der været Ild, man fandt et Askelag med smaa Trækulstykker og Jorden (lerblandet Sand) er rødbrændt igennem et Lag paa 5-7 cm.

I sin nuværende Form er »Baronens Høj« et af de smukkeste Oldtidsminder paa Als.

»Gamle Troldhøj« ligger paa et højt Bakkedrag i Skoven ved Østerholm. Det er en Runddysse, Højens Tværmaal er 12-13 m, Højde 1,50 m. Den store Dæksten, der laa ved nordre Højfod, blev løftet op paa Kamret. Kamret blev undersøgt af Forfatteren i Efteraaret 1945. Det ligger i Retning Syd-Nord og bestaar af en Sten i hver

Det aabne Kammer før Dækstenen blev lagt paa Plads.

Langside med en lavere Tærskelsten ved Indgangen fra Syd. Nordenden af Kamret bestaar af en Opstabling af mindre Sten.

I en Dybde af 0,90 m under Bærestenens Overflade var det smukt brolagt med mindre flade Sten, og her fandtes en 17 cm lang Spydspids af Flint. Der var ikke Spor af Ligrester.

Det interessante ved dette Gravkammer er, at Bronzealderfolket senere har benyttet det til Bisættelse. 40 cm fra Tærskelstenen, paa en flad, 15×20 cm stor Sten, der laa 0,38 m under Sidestenenes Overflade, fandtes et Gravkar fra Bronzealderen. Det var støttet af haand — til dobbelt haandstore Sten, men fuldstændig knust af Trærødder. Det indeholdt brændte Ben. Kun en Del af Skaarene kunde tages op; de var delvis helt opløste. Karret har haft en Bundflade paa 15 cm Tværmaal og to Hanker. Desuden fandtes Skaar af et mindre Kar, Tværmaal 7,5 cm. Antagelig har en lille Skaal eller Kop ligget i Karret, og andre fundne Skaar taler for, at en Skaal har ligget som Laag over Karret.

Gravkarret er blevet indsat i Kamret igennem den smalle Aabning mellem Dækstenen og Tærskelstenen. Denne Antagelse begrundes

dermed, at Karret ikke var stensat omkring Nordsiden, man har ikke kunnet naa derind, da hele Aabningen kun har været 35 cm høj, og Karret stod 40 cm indenfor Tærskelstenen.

Et lignende Tilfælde havde vi i Rumohrsgaards Dyrehave under Restaureringsarbejdet i 1945. Der fandtes ligeledes et Bronzealderkar nedsat i et Dyssekammer. —

Gravrummet i Gl. Troldhøj var indtil den Højde, hvor Karret stod, fyldt med fast, lys Sand. Saavidt maa Graven have været fyldt, da Bronzealderfolket har sat Karret ned. Derefter er det øvrige Rum blevet fyldt med sandblandet Muldjord.

Lidt syd for Langdysserne ved Østerholm, hvor Hovedvejen fører forbi, ligger en lille Runddysse. Højens Tværmaal ca. 10 m, Højde ca. 1 m. Midt paa Højen laa der tre store Sten, som har dannet Kamrets Bæresten, væltet og forskubbet. Disse Sten blev rettet op, saa man nu ser det mod sydøst aabne Kammer; Dækstenen er borte.

Ikke langt derfra, i Skovkanten ind mod Engen ved Østerholm Voldsted, ligger en forstyrret Langdysse. Den er ca 30 m lang og ca. 8 m bred. Kun enkelte Randsten er bevaret. Omtrent i Højens Midte ligger Kamret i Højens Længderetning, Ø-V. Kamrets Syd væg mangler. Det er af den ældre Type, langt og smalt, med indskudte Endesten. Den 1,75×1,50 m store Dæksten, der var afvæltet og laa ved nordre Højfod, blev igen lagt over Kamret. Den dækker dog kun en Del af Kamret, der maa have været en Dæksten til.

En Runddysse ved Frydendal blev ligeledes sat i Stand. Den ligger ved Vejen til Taksensand. Det er en rund Høj, med Tværmaal af 9,5 m, af regelmæssig fladt hvælvet Form. Ingen Randsten er bevaret. Midt i Højen ligger et smukt Kammer, bestaaende af tre lige høje Sten og en 40 cm lavere Tærskelsten som Indgang fra Sydøst. — Kamret, der er udgravet i en Dybde af 1,10 m, blev i 1921 udgravet og undersøgt af Nationalmuseet. — Dækstenen, der laa paa Nordsiden af Kamret, blev igen lagt paa Plads. (Billede S. 149).

Disse istandsatte Grave, især »Baronens Høj«, »Gl. Troldhøj« og sidstnævnte Runddysse ved Frydendal, fremtræder nu igen i den gamle Skikkelse. Der ligger noget stort og monumentalt over disse Mindesmærker, der har trodset Tidens Tand i 4 Aartusinder.

MARTIN N. HANSEN

Af CL. ESKILDSEN

Hvilken Rigdom den lille Landsdel Nordslesvig rummer med Hensyn til Landskabsforhold og Folkesind, ses tydeligt, naar man fra Hansigne Lorenzens vestslesvigsk prægede Digtning vender sig til Alsingeren Martin N. Hansen. Hans sidste Digtsamling »Lad voss syng om Mari«. (Nyt Bogforlag, Odense. 1945) skal kort anmeldes her.

Martin N. Hansen har for længst fastslaaet sit Navn ogsaa uden for Sønderjylland som »en af de betydeligste af vore Hjemstavnslyrikere. Hans Digt »Madeleine« er allerede klassisk«. (Højskolebladet). Han har et virkeligt Digtersind, rigt modtageligt og følsomt, dybt i Alvor og Lykke, trofast gemmende de Toner, der engang fik det til at dirre. Han kan som faa synge om Elskovs lyse Lykke og bitre Skuffelse, om et karrigt Livs Kampe og et arbejdsomt Livsværks Tilfredsstillelse. Lad den lille, melankolske Sang om Fuglen, der fløj med al min Glæde, tjene som Prøve paa den Dybde, Ægthed og Jævnhed, der kendetegner hans Digtning:

Æ hør' engang en Fovl, dæ sang,
en Fovl, æ itt' kund øjn',
den sang om Dav' så lyss og lang,
dæ no for længst er fløjn —
længst er fløjn med ål min Glæj,
men tit min Tanker er ved dej,
Mari, Mari, Mari.

Vi gik vel i e Skov så tit
og hør' e Fovl, dæ sang,
da var det, som dit Hjart og mit
kun ho den sjelsamm Trang —
sjelsamm Trang å gi sej hen
og diel det hiele med sin Ven,
Mari, Mari, Mari.

E Fovl' di synge, som di plej,
men den, dæ værmt mit Sind
og sang om lykle Dav' med dej,
den vild æ gjenn kund find —
gjenn kund find og hør' dens Sang,
så ålt bløv godt egenn engang,
Mari, Mari, Mari.

Martin N. Hansen har en dygtig Digters Evne til at mestre Sproget. I sin Efterskrift til »Med en Blomm i e Hat« skriver han, at det sønderjydske Folkemaal falder saa let i Rytme og Rim, at man næsten synes, Folk taler paa Vers, naar man efter en Del Aars Fravær hører dem igen derhjemme paa Als. Dette er beskedent sagt, thi der skal en Digter til at faa det til at glide saa let. Martin N. Hansen kan slynge og forme sine Rim, saa man kan komme til at tænke paa Brorsons Virtuositet. Læs engang det efterfølgende Digt, som iøvrigt næppe hører til de bedste i Samlingen, om den gode og vise Bedstemoder:

Ålti et Målti dæ var te en fatte dæhjæmm.
Ingen gik tomhænde væk, dæ kam for å bej.
Høj Ti og drøj Ti kund itt gør hind hoven og slem,
og dæ var ålti lidt venlet og godt hun kund sæj.

Nøjsom og føjsom hun var, hvor det gik om hind sjel,
Bøen var dæ nok åv, og nok åv de Folk hun skuld støtt'.
Glæjle og frejle hun prøvved å skøtted dæt Vel,
men det bløv mier dæt Sind end dæ Velstånd te Nytt.

Stolt Sind og koldt Sind hær ålde gi Lykk i en Slægt,
hvor dæ skal pyntes og spares for møjl o e Brød.
Mildhed og Snildhed ga ålt, hvad hun so Folk, en Vægt,
så de kån mindes og hovses læng' ædder hinds Død.

Ålti et Målti dæ bløv te en trængend dæhjæmm.
Lad det vær Lov for min Slægt, hvad min Oldmor hæ soej:
Mindle og kindle skal den, der er fatte, fornemm,
den dæ kån høst', ckal hå Råej te å mist' et Par Stroej.

Men hvad han end skriver, digter, synger om, saa er det Sønderjyden og Alsingeren, der slaar igennem. Hjemøens Ynde, sønderjydsk Grænsestrid, Verdenskrigens tunge Mørke, Genforeningslykken, Alsingerens lette Skiften fra Taarer til Latter giver hans Digtning et særligt Præg og en særlig Værdi. Hans Landsmænd burde opmuntre ham ved at købe hans Bøger.

Paa Nyt Bogforlag, Odense, har Martin N. Hansen desuden udsendt »Tolv sønderjydske Viser af Karsten Thomsen fra Frøslev. Med Melodier af Morten Eskesen, Th. Aagaard og Oluf Ring.« Her er baade de gamle kendte »Law Jens kom hjem«, »Vugg-Vis«, »Min Nærrest« og andre, og der er andre dejlige Sange, de fleste ikke kender, og nye Melodier, der vil fryde sangglade Mennesker. Dette borger Komponisternes Navne for.

Nogle Digte af Martin N. Hansen

En dav blöv vi föd —

En dav blöv vi fød, å så lejt vi e let,
å så mått vi te å gø gavn,
så liste vi åv, næ vå dav den æ slet,
å så æ vi bare et navn.

De æ som et snespå, dæ haste fygg te.
hvæt mærk folkes lyv de hæ sætt.
Hva vej å hva sti? — ja sæj mæ, hvønn ve
om den vej, som di gik, va den rætt?

Vi famle vos fræm i rækk ædde rækk,
i flok å så jenle å spre —
jen vidst vel e vej å gik vild å gik væk,
jen fandt hjem, dæ i bliend kon gik te.

Madeleine

Han gik no å pløje å nynne en vis
å tændt o en piig e let syd få Paris,
ja, han ho kon sett hind jen jenneste gang,
men de va som han å e lærke di sang:
Madeleine — Madeleine — Madeleine.

Han tått de va mærkle, han tændt o Mad'leine,
da nøls han ho fått sej en kuen no så pæn,
han skamt sej, men da han vild tænk o Mari,
de sang rundt omkring ham o fin melodi:
Madeleine — Madeleine — Madeleine.

En synda ho han vætt som fange te fest,
å do ho han sett hind, hun fullds med en præst,
å hun ho nok sorre, va ung å så pæn,
å så ho e præst soj så still: Madeleine.
Madeleine — Madeleine — Madeleine.

Hun ga ham et brød å så venle et blik,
å så et glas vin ho hun gi ham å drik',
skønt de varr e hiele han mindes om hind,
så kund han itt foo hind åv tanke å sind.
Madeleine — Madeleine — Madeleine.

No gik han å glæmt sej hielt bagg e plov,
å midt o e mark holdt Pæ Pæsen å stov
å tændt o de mærkle med kvindfolk å kri —
kån den, dæ bløv fange, da ållde blyv fri?
Madeleine — Madeleine — Madeleine.

Mon dæ grua Blomme —

Mon dæ grua blomme
o di fældnes graw
ved Verdøng å Somme,
å langs di ånde front,
med ålld di stua slaw?

Mon i fremmed lænde
vel æ venle sind,
dæ mæ nænsom hænde
no værne om di graw, —
som di åw vå kån finnd?

Ja, o mænne stæ
nok et koss åw tree
med: »Han fældt med æe —«
men te di graw æ vå, —
kån ingen fremmed véd.

Mången graw fåswinde,
vi itt kån pass å plej, —
men hæ vi kon et minde,
et godt, om den dæ fældt, —
de kån dæ ingen tæj!

Ivan Abonaschoff

Ivan, Ivan Abonaschoff!
jo, ham hovse æ så godt.
Ja, den stakkel, da han flygte,
da bløv ve e græns han skådt.

Han va hielt nænn fro Odessa,
høe ållde fro sit hjem —
hans *madame* å hans *malinka*,
mon di no mu dem va slem'?

Kon om dem hans tanke krese,
viist mæ te hans bøen va smoo —
te han gree den stua russe,
kund æ somti godt fåstoo.

Ivan, ja han gik ja ålldti
rule om å va så mild.
Somti bløv han, men kon sjællden,
hielt fåfærdle gall å vild.

Miest med tejn vi snakke sammel,
ålldti so han: *Danski gut!*
å hvæ dav han kam å spuu mæ,
om *Germany* va kaput?

Men *Germany*, de va stærke,
som vi tændt — å de va stræng.
Han holdt u i novve oa,
men de bløv ham da få læng.

Fræmmed folk di glæmmes haste.
Ivan, han æ snart fåglæmt.
Te å biend hans minde faste
hærr æ da mit digt bestæmt.

I e kri da lænnd dæ mænne
hjem te dem, di ållde såv.
Mænne vindte no fågæves
ædde dem, som di holdt åv.

Åv blomme æ så fuld, så fuld —

Åv blomme æ så fuld, så fuld
den hiele maj!
Mæ gø de mænne blommes guld
så rig å glaj.

Å åldt, hva dæ kån trøkk å tæng
å sloo som håvl,
ja de æ væk, å æ må søng
med åld e fovl.

De æ, som om dæ brast en lænk
å sprang en bom,
hvo kund æ somti tvivl å tænk,
de itt vild kom'?

Åv blomme æ så fuld, så fuld
den hiele maj!
Mæ gø di mænne blommes guld
så rig å glaj.

Lilld Grede

E mølles lilld Grede
æ død e nat,
te hun sku dø allerede
æ itt kån fat'.

Dærr æ så mænne åndne
e død kund tæj,
hvofå så di smoo uskyllde,
dæ gø voss glæj?

Ingen va muntre å millde,
so tit Katrin,
å ingen så venle å villde
å flink å fin.

Men sku hun dø allerede,
så er e nok,
fåde dæ va brugg få Grede
i engles flok.

BRUUN & SØRENSEN A/SKgl. Hofleverandør
grundlagt 1893**INGENIØRFORRETNING**

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS

Kannikegade 18

Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN

Niels Ebbesensvej 20

Tlf. C. 5036

IKAST SKAANERFABRIK*P. Chr. Mikkelsen***IKAST****TEKSTILFABRIK**

Import En gros

*Herning.***Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng***Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Lyngby CementstøberiC. M. NIELSEN

TELEFON 330

Fremvej 1b. Gyldendalsvej 6

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 - Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Ahildgaard. Anna Krogh.

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.**Harald Bo Bojesen**

Boghandel

A A B E N R A A

DANSK MASKINOPLAG ^A/_S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

**Kjøge
Andels-Svineslagteri**

Køge

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

N. C. Kloster

Haderslev

Telf. 2210 - 2211

Fredr. Bangs Eftflg.

Nykøbing Mors

P. Juhl Nielsen*Entreprenør*

Tlf. 213

Gl. Kirkevej 45 . Herning

Oskar Lorenzen

Guldsmed

Nexø

Ove Kofoed

Engrosforretning

Telf. 189

NEXØ

^A/_S P. SCHOU & CO.

TRÆLASTHANDEL

Kolding

(Grundl. 1840)

**Bornholms
Andels-Hørfabrik**

A. m. b. A.

Tlf. 277 — Aakirkeby

A. Nielsen & Co. A/S.*Nykøbing Falster*

Aktieselskabet

Køge Trævarefabrik

Køge

Vojens**Andels-Svineslagteri**

Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

L. F. T. A.

„UNION“

Korn- og Foderstofimport A/S

Aabenraa

Dansk Nellikultur

A A B E N R A A

I. B. Bruun & Søn ^A/_S*Nykøbing F.**Maskiner for Træindustrien.*

Sønderborg

Andelsmejeri

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

Landbostandens Sparekasse

Nykøbing F. Tlf. 197 - 1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 57 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 9-12 & 2-4

Lørdag 9-1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10-3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Sparekassen for Haderslev Byes Omegn

Telefon 2133, 2 Linier.

Postgiro 8356.

HADERSLEV.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank ^{A/S}

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂

HORSENS

ESBJERG BANK

Aktieselskab

Kongensgade 70

Esbjerg

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

HOLSTEBRO BANK ^{A/S}

Stiftet 1871.

Den lollandske Landbo- stands Sparekasse

NAKSKOV Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mil
Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birkerød -
Dannemarle - Stokkemarke.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive SALLING BANK

Kontortid: 9-12 og 2-5
Lørdag 9-2.

Telefon 700 . Skive

Det rigtige Sted for Indkøb af moderne
Trikotage er hos

M. MADSEN A/S

Vestergade 7 — Silkeborg.

Haderslev Bys Spare- og Laanekasse

Nørregade 32 Telf. 2355

Haderslev

Køb dansk Arbejde!

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST

Thisted
Andels-Svineslagteri

Windfeld-Hansens Bomuldsspinderi A/S
VEJLE

ASMUS HANSEN
Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

Aktieselskabet
Odense Kamgarnsspinderi
O d e n s e.

A. W. MILLING
Aktieselskab
Østerbro 37 a Telf. 88 og 89
AALBORG

GRAM Brødrene Gram A/S
KOLEANLÆG Vojens

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

HUSK VORE CISTERNER
»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).
Maskinfabriken Phønix Odense

A/S Sønderjydsk
Frøforsyning
Frøavl og Frøhandel,
AABENRAA

POUL KRØJGAARD
Trikotagefabrik
HERNING Telf. 406

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Hans Jensens Eftf.
Trikotagefabrik
IKAST

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94. 2 Lin.

DIPLOM-IS.
Haderslev Telef. 1160
Vejen Telef. 3

Marie Christensen
Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Aktieselskabet
Dansk Galoche- og Gummifabrik
København Køge

Bispetovv - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

Det kgl. octr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10
København K
Tlf. Cent. 447

Aktieselskabet

Handels- og Landbrugsbanken

Silkeborg

Telf. 1024 (4 Linier)

Graasten Husholdningsskole

m. Barneplejeafdeling
5 Mdrs. Husholdningskursus
begynder 4. Maj og 4. Novbr.
Plan sendes.

Olga Reppien og Ebba Drewes.

O. M. Olsens Søn

William Olsen

SKOTØJS-MAGASIN

Største Specialforretning i
Slagelse. Grundlagt 1883
Slagelse - Telf. 499

Aktieselskabet

Sæby Bank

SÆBY

**Sæby og Omegns
Sparekasse**

SÆBY

Skanderborg

Landbosparekasse

Kontortid 10¹/₂-12¹/₂ og 2-3¹/₂

Skanderborg, Telf. 54

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom
Vesterbro 18 . Aalborg

Østvendssysel Andelssvineslagteri

Sæby

Telefon 80 (3 Linier)

Reserveret

S. S. V.

A/S Aarhus Dampmølle

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

Frederikshavn
Mælkeforsyning

Hede Nielsens Fabrikker A/S

Cykler - Cykledele - Radio
Horsens

Holbæk Amts Andels-Svineslagteri

HOLBÆK

Per Nielsen

Stenhuggeri

Gravmonumenter
Svanesgade 6
Horsens
Telefon 963

Stenhus Kostskole, Holbæk

Rektor Svend Larsen

Fra 1. August 1944 særskilt nyoprettet Gymnasie-
afdeling for Piger.

Støt de

sønderjydske

Indsamlinger

A. B. C.